

УДК 378.937

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ МЕТОДІВ ДІАГНОСТУВАННЯ АКСІОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЛЬЩІ

Раковська М.А.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті виокремлено методи діагностування аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови в Польщі. Визначено рівні розвитку аксіологічного потенціалу вчителя іноземних мов за допомогою означених методик. Проаналізовано критерії розвитку аксіологічного потенціалу вчителя іноземної мови у Польщі. Описано алгоритм застосування польськими науковцями найбільш вагомих методів діагностування аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови в польських університетах.

Ключові слова: методи, критерії, аксіологічний потенціал, ціннісні орієнтації, вчитель іноземної мови.

Постановка проблеми. Питання правильного добору способів отримання достовірних даних давно визнано пріоритетним для розв'язування емпіричних завдань. З огляду на те, що педагогічна аксіологія – це новий напрям у системі гуманітарних наук, значення добору точного та перевіреного інструментарію для встановлення валідності одержаних для її розвитку результатів набуває сьогодні особливої актуальності та ваги. Результативність багатьох наукових студій про домінування аксіологічної компоненти у структурі особистості (Г. Оллпорт, А. Маслоу, К. Денек, Б. Сліверський) уможливив оптимальний добір ефективних методів, відповідно об'єднаних у авторські методики. Саме методологія як «... вчення про структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності» [1] повинна слугувати не лише засобом фокусування на тих чи тих методах, а й алгоритмізувати їх із урахуванням неповторності змістової природи кожного експерименту, допомагаючи також чітко окреслити напрями, зафіксувати об'єкт і предмет, перевірити практичність цілей і завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи з другої половини ХХ сторіччя ціннісна проблематика у зарубіжному гуманітарному знанні пов'язана з іменами таких усесвітньо

відомих філософів, як: М. Гартман, Р. Інглхарт, К. Клакхон, Т. Парсонс, М. Рокич, У. Томас і Ф. Знанецький, М. Шелер. Спеціальну увагу феномену ціннісних орієнтацій особистості у своїх працях приділяли представники екзистенціальної психології А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Оллпорт, В. Франкл. Аксіологічна проблематика була предметом наукових пошуків і представників національної філософської традиції, як-от: Є. Андрос, С. Кримський, В. Лях, В. Малахов, М. Мокляк, І. Надольний, М. Попович, С. Пролєєв, А. Ручка. У педагогічному дискурсі ціннісну проблематику осмислювали такі теоретики та практики, як: В. Андрущенко, І. Бех, Л. Губерський, І. Зязюн, М. Євтух, В. Кремень, В. Луговий, С. Максименко, Л. Пелех, Ю. Пелех, Л. Хоружа. Аксіологічна проблематика та практичні проблеми ціннісної освіти знайшли своє відображення у значному обсязі праць польських авторів, як-от: Ч. Банах, В. Горішовські, К. Денек, П. Колодзинський, К. Котловські, В. Оконь, Р. Пахоціньський, А. Фолкірська, А. Шолтисек, С. Штобрин, В. Чихонь.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для визначення рівнів розвитку системи цінностей особистості, що складають її аксіологічний потенціал, і зарубіжні, і українські вчені послуговуються і фундаментальними,

загальноживаними, традиційними у такій царині методами, й авторськими методиками, що в конкретних випадках забезпечують оптимізування результату щодо поставлених дослідником цілей. Проте, відомі підходи може бути по-різному інтерпретовано, практично для всіх подібних досліджень застосовують універсальні алгоритми (апробовані методики). З огляду на вищеописане видається доцільним комплексний, принаймні у дуалістичному вимірі, розгляд питання вибору та застосування методів перевірки визначених критеріїв і показників та встановлення рівнів розвитку аксіологічного потенціалу вчителя іноземної мови, що передбачає залучення з одного боку традиційних методик, багаторазово апробованих, а з іншого – впровадження авторських методик.

Мета статті – дослідити процес визначення та застосування польськими науковцями найбільш вагомих методів діагностування аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови. Проаналізувати критерії розвитку аксіологічного потенціалу вчителя іноземної мови у Польщі.

Виклад основного матеріалу. Цікавим для нас видається умовний поділ методик діагностування ціннісно-сміслової сфери особистості на низку «гнучких» паттернів, що залежно від мети дослідження може бути ситуативно об'єднано у так званій «методичний кейс», який, за нашим припущенням і рекомендацією нижченазваних учених, раціонально використовувати для вирішення таких дослідницьких завдань, як:

- діагностування ціннісного потенціалу особистості за умов домінування однієї ціннісної орієнтації мотиваційного спрямування або ж особистісної цілі. У такому разі доцільне, за твердженням окремих авторів [2, с. 96], застосування методики Едвардса або тестів Оллпорта-Вернона-Ліндсея;

- дослідження ієрархічної структури ціннісних орієнтацій особистості. Вказані вчені рекомендують оперувати традиційними для світової практики тестами: Рокича, Інглхарта, Шварца, Шредера;

- вивчення крос-культурного «поля» ціннісних орієнтацій особистості. За таких умов найбільш доцільними для впровадження є методи К. Клакхона, Ф. Клакхона і Ф. Стродтбека, Г. Ховстеда, С. Морріса, опитувальник Л. Гордона, що складають, на думку вищезазначених науковців, певний комплекс;

- дослідження окремо взятої системи особистісних смислів і когнітивно-ціннісного стилю особистості. Як засоби виміру тут може бути залучено проєктивні (Л. Франк) методики, що уможливають побудову значної кількості концептуальних асоціативних рядів. Ідеться про методики Кантріла, Оллпорта-Гілеспі (універсальні для проведення досліджень польськими вченими), а також рекомендована нами методика «аксіометрії» А.П. Вардомацького;

- вивчення процесів, що пов'язані із гносеологією особистісного розвитку та встановлення рівнів сформованості ціннісно-сміслової сфери особистості. Діагностичним інструментарієм у такому разі слугуватимуть тести САТ та УСК;

- визначення життєвих цілей, усвідомлення смислу життя та смисложиттєвих орієнтацій. Для цього може бути вжито методики, які спочатку використовували лише для досягнення вузькопрофільних дослідницьких завдань у пси-

хіатрії (PIL – для підтвердження «ноогенної гіпотези»), а пізніше – для підтвердження наявності смислу життя (PIL, СЖО, МПС);

- вивчення особливостей процесу функціонування та видозмінюваності системи особистісних конструктів, які людина у вигляді ціннісних орієнтирів вибудовує для ефективнішого досягнення життєвих цілей. Дослідження побудови та змін особистісних конструктів виконують за допомогою методу Дж. Келлі – ТРГ (техніка репертуарних граток).

З огляду на обмежений обсяг роботи видається неможливим детально описати алгоритм застосування польськими науковцями всіх наведених у таблиці методик, тому зупинимось на найбільш вагомих для нашої наукової праці. Для досягнення меж розвитку аксіологічного потенціалу особистості вчителя іноземної мови обов'язково необхідне урахування досвіду наукових розвідок у окресленій царині (місця цінностей у структурі особистісного розвитку) польських дослідників, які активно послуговуються для діагностування методом Ш. Шварца та його послідовників (Schwartz, 1992, 1997, Schwartz, Bardi, 2001). Зокрема, Ян Цецюх (Jan Cieciuch) у своєму фундаментальному доробку «Формування системи цінностей з дитинства до ранньої дорослості» (Kształtowanie się systemu wartości od dzieciństwa do wczesnej dorosłości) разом із іншими науковцями (Cieciuch, Davidov, Schwartz (2012) оперує вже модифікованим її варіантом для розв'язання проблеми, відомої в науковій літературі як «проблема з рівною важливістю (рівною вагою) виміру цінності» з каталогу 10 цінностей у межах ESS (Davidov, 2008). [3] Такий доказовий алгоритм детально представлено в монографії Ян Цецюха у розділі «Badania porzeczne».

У Польщі запроваджено програму застосування модифікованої методики Шварца та зреалізовано широкий спектр досліджень. З огляду на цей приклад, видається очевидним, що методика Ш. Шварца для вивчення цінностей особистості постійно модифіковано в різних країнах і залежить від вибірки респондентів, інструментарію для вимірювання та специфіки культури держави, у якій проводять дослідження. Втім, з кожним роком вона підлягає все більшому вдосконаленню, тож слугує інструментом більш точного виміру ціннісних уподобань обстежуваних груп (у нашому випадку – учителів іноземної мови) та може бути використованою для виміру «діапазона» та динаміки розвитку аксіологічного потенціалу особистості [3].

У руслі аналізу показників когнітивного критерію розвитку аксіологічного потенціалу вчителя іноземних мов варто передусім, на наш погляд, підкреслити тезу про провідну роль мотивів, породжених цінностями, які, своєю чергою, активізують особистісні риси та призводять до актуалізації потреб у здобутті знань. В Польщі для визначення фундаментально-ціннісних мотивів навчальної діяльності застосовують здебільшого метод Г. Мюррея «Тематичний аперцепційний тест (ТАТ)». Відмінність від останніх класифікацій Шварца полягає в її емпіричній природі – в контексті міжкультурного розмаху (що надзвичайно важливо для вчителя іноземної мови) та статистично-аналітичної глибини, тож не поступається верифікації Великої П'ятірки (теорія про модель структури особистості з 5 провідних рис: екстра-

Методики діагностування аксіологічного потенціалу вчителя іноземної мови у Польщі

№ з/п	Критерій	Показники	Традиційні та новітні методики
1.	Особистісний	<ul style="list-style-type: none"> - сформованість ціннісно-сислової сфери особистості вчителя іноземних мов (системи ціннісних і смисложиттєвих орієнтацій), що має вияв у ієрархічній цілісності системи цінностей особистості; - мотиваційна спрямованість на розвиток культури міжособистісної комунікації; - визначення, розвиток і реалізація життєвих потреб, потреб професійно-компетентнісного зростання; - самовдосконалення в умовах самоактуалізації та самореалізації. 	<ul style="list-style-type: none"> - методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча (польська версія Бжозовські, 1989); методика Ш. Шварца для вивчення цінностей особистості; - методика Дж. Крамбо «SONG»; - метод «аксіометрії» Р. Інглхарта (базований на теорії А. Маслоу); - методика Едвардса (EPPS) та Г. Мюррея; - методика «Форма з вивчення особистості», модифікована методика Мюррея, німецька версія Д. Джексона (PRF); - метод визначення цінностей самореалізації Х. Клагеса.
2.	Когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> - наявність знань про природу цінностей і утворених ними ціннісних орієнтацій; про класифікації, ціннісно-сислові структури, ієрархію ціннісної структури; - наявність знань про роль ціннісного складника як основного мотиваційного чинника, що регламентує потребу у навчанні; - наявність знань про ціннісні блоки навчальних дисциплін, що формують ціннісний потенціал учителя іноземної мови; - наявність знань про методи та засоби діагностування ціннісно-сислової сфери особистості та динаміки її розвитку; - знання про роль ціннісного складника у процесі соціалізації особистості і соціальних зрушень суспільства. 	<ul style="list-style-type: none"> - метод Г. Мюррея «Тематичний аперцепційний тест (ТАТ)»; - методи К. Клакхона, Ф. Клакхона і Ф. Стробека, опитувальник Л. Гордона; методики Вардомацького, Кантріла, Оллпорта-Гілеспі; - модифікована у САТ методика Е. Шострома ROI; - методика Б. Шліверського; - методика Ш. Шварца для вивчення цінностей особистості; - проектний метод.
3.	Регулятивний	<ul style="list-style-type: none"> - толерантність як мистецтво приймати цінності колег та учнів в ході спілкування з ними; – емоційна рівновага, як здатність опанувати себе, що виявляється у підконтрольності власних емоцій і здатності контролю та керування емоційними станами інших людей; - здатність до автономного ухвалення рішень; - здатність до емпатії; - здатність до самооцінювання та самоохвалення власної діяльності; - здатність до організації групової роботи; - здатність до креативності та винахідливості; - здатність до роботи в колективі шляхом налагодження діалогу; здатність до вибачення та прощення інших; емоційно-ціннісне ставлення до успіху інших. 	<ul style="list-style-type: none"> - метод моделювання (моделі Деніеля Големана; Джека Мейора і Петера Селевея; Реувена Бар-Она); - метод Г. Мюррея «Тематичний аперцепційний тест (ТАТ)»; - методики М. Чернявської; - методика визначення рівня IQ Вернона (Vernon P.A.); Adult Intelligence Scale, Л. Кантора й Advanced Progression Matrices Дж. Равена.
4.	Операційно-діяльнісний	<ul style="list-style-type: none"> - сформованість умінь, що набути вчителем у процесі інтеріоризації: - цінностей навчальної діяльності (дидактичних); - цінностей спілкування (інформаційно-комунікативних); - цінностей колективного співіснування (організаторських); - цінностей наукового пізнання (дослідницьких); - цінностей розуміння та сприйняття інших (перцептивних); - цінностей програмування настрою на засвоєння предметного матеріалу (літературна сугестія). 	<ul style="list-style-type: none"> - комплекс методик, що виявляють навчальні результати (вміння, компетентності), Ч. Кендіна та Х. Відоусона; Н. Хомського, Д. Хімеца; - загальні методології оцінювання праці (Martyniak, 1998), сучасні концепції оцінки працюючих (Borkowska, 1992; Oleksyn, 1992; Steinmann, Schreyog, 1992); - проектний метод (Marta Kotarba-Kańczugowska); - метод «SMART»; - метод планування професійного розвитку вчителя.

версія, догідливість, сумління, відкритість для досвіду, невротичність (McCrae, Costa, 2009).

Методи вимірювання показників *регулятивного* критерію, крім вищезазначеного та досить відомого тесту ТАТ Г. Мюррея, охоплюють широкий спектр (у т. ч. польських) методик регуляції та виміру емоційних станів та виявів. У такому спектрі достатньо значний масив складають методики польських учених.

Виокремлення *операційно-діялісного* критерію пов'язане із питанням практичного застосування вчителем іноземної мови не лише низки професійних умінь, навичок, а й відповідних ком-

петентностей. Їхній рівень (відповідно до робочої гіпотези, що базована на емпіричних даних польських дослідників) у структурі професійної готовності вчителя іноземних мов буде настільки високим, наскільки високим є рівень інтеріоризації представлених у таблиці типів цінностей. Серед перерахованих типів цінностей особливо вирізняємо перші два: цінності навчальної діяльності та похідні від них – цінності спілкування (інформаційно-комунікативні). Саме від їхнього рівня значною мірою залежить рівень компетентностей (хоча польські дослідники в цьому значенні вживають термін «компетенції»), що визначають готовність

учителя іноземних мов до професійної діяльності. Погоджуємося із думкою корифеїв польської педагогічної аксіології (К. Денека, К. Ольбрихта) про те, що роль власне умінь для формування творчих здібностей і способів діяльності вчителя іноземних мов була і залишається провідною.

Висновки і пропозиції. Унаслідок аналізу особливостей застосування методів діагностування аксіологічного потенціалу особистості вчителя іноземної мови у Польщі можна зробити кілька важливих висновків, а саме:

а) виокремлення методик діагностування аксіологічного потенціалу вчителя іноземних мов і їхнього застосування сприятиме значному підвищенню рівня його готовності до професійної діяльності, що, на думку вищезазначених учених, залежить від рівня «ціннісного ресурсу»;

б) дослідження, що раніше часто були обмежені лише описовістю та розкриттям відмінностей між ціннісними перевагами різних віко-

вих груп, унаслідок залучення концептуально визначених діагностувальних методик набудуть прикладного значення та більш раціонального, практичного використання під час проектування процесу підготовки вчителя іноземних мов;

в) визначення рівня розвитку аксіологічного потенціалу вчителя іноземних мов за допомогою означених методик дасть змогу наставникові оцінити перспективу свого творчого розвитку та докласти до цього відповідних зусиль.

г) уміло послуговуючись методиками діагностування ціннісно-сміслової сфери для встановлення ціннісної ієрархії та пріоритетів своїх учнів, учитель іноземних мов має змогу значно підвищити власну роль як провідника соціально значущих ідей, наставника, лідера-організатора, фахівця-предметника. У ході такої роботи він також удосконалюватиме дидактичні та прогностично-конструкторські функції, дослідницькі вміння шляхом вироблення власного креативного підходу до їхньої реалізації.

Список літератури:

1. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 316 с.
2. Яницький М.С. Діагностика рівня розвитку ціннісно-сміслової сфери особистості: навчальний посібник / М.С. Яницький, А.В. Серий, Ю.В. Пелех. – Рівне: МЕРУ, 2001. – 192 с.
3. Ciecuch J. A comparison of the invariance properties of the PVQ-40 and the PVQ-21 to measure human values across German and Polish samples / J. Ciecuch, E. Davidov // Survey Research Methods. – 6(1). – 2012. – P. 37–48.
4. Schwartz S.H. Value hierarchies across cultures: Taking a similarities perspective / Schwartz S.H., Bardi A. // Journal of Cross-Cultural Psychology. – 32(3). – 2001. – P. 268–290.
5. Rokeach M. The nature of human values / M. Rokeach. – N.Y.: Free Press, 1973. – 138 p.

Раковская М.А.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД МЕТОДОВ ОПРЕДЕЛЕНИЯ АКСИОЛОГИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ПОЛЬШЕ

Аннотация

В статье рассмотрены методы определения аксиологического потенциала будущих учителей иностранного языка в Польше. Определены уровни развития аксиологического потенциала учителя иностранного языка при помощи указанных методик. Проанализированы критерии развития аксиологического потенциала учителя иностранного языка в Польше. Описан алгоритм применения польскими учеными наиболее значимых методов определения аксиологического потенциала будущих учителей иностранного языка в польских университетах.

Ключевые слова: методы, критерии, аксиологический потенциал, ценностные ориентации, учитель иностранного языка.

Rakovska M.A.

Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University

CONCEPTUAL APPROACH TO THE DEFINITION OF METHODS FOR DIAGNOSING THE AXIOLOGICAL POTENTIAL OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS IN POLAND

Summary

The article outlines methods for diagnosing the axiological potential of future foreign language teachers in Poland. The levels of development of future foreign language teachers' axiological potential with the help of research methods are determined. The criteria of the development of foreign language teacher's axiological potential in Poland are analyzed. The algorithm of application by Polish scientists of the most important methods of diagnosing the axiological potential of future foreign language teachers in Polish universities is described.

Keywords: methods, criteria, axiological potential, value orientations, the teacher of a foreign language.